

ÖZEL SAYI: 29

ISSN 1301-210X

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:19 SAYI:217 OCAK 2015

BİR TEREDDÜDÜN AYDINI PEYAMI SAFA

CD
Hediyeli

217

İBB ŞEHİR TİYATROLARI OCAK AYI OYUN DÜZENİ

İBB ŞEHİR TİYATROLARI'NDA 2'Sİ YENİ 31 OYUN

HARBİYE MUHSİN ERTUĞRUL SAHNESİ

0212 455 39 19

On İki Öfkeli Adam
2-3 Ocak 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Bir Yaz Gecesi Rüyası
7-8-9-10-14-15-16-17 Ocak 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Alexander Popovski

Terzi
21-22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Sławomir Mrozek
Çeviren: Neşe Taluy Yüce
Yöneten: Ragıp Yavuz

Sark Dışcisi (M)
28-29-30-31 Ocak 2015
Yazan: Haçop Baronyan
Çeviren: Boğos Çalgıoğlu
Yöneten: Engin Alkan

Pırltılan Bal (Ç.O)
4-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan: Aziz Nesin
Yöneten: Haşmet Zeybek

Karagöz Balıkcı (Ç.O)
11 Ocak 2015
Yazan: Özgür Atkin - Ceren Hacimuratolu
Yöneten: Özgür Atkin

Fuaye Sohbetleri
10-24 Ocak 2015

ÜSKÜDAR MUŞAHPİZADE CELÂL SAHNESİ

0216 553 03 97

Hidrellez (M)
2-3 Ocak 2015
Yazan: Firuze Engin
Yöneten: Ali Yaylı

Sirke Tadında Bögürkten Receli
7-9-10 Ocak 2015
Yazan: A. Kadir Bozkurt
Yöneten: A. Zuhat Ergen

İsimsiz
14-15-16-17 Ocak 2015
Yazan-Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

Ölü Adamın Cep Telefonu
21-22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Sarah Ruhl
Çeviren: İrem Arslan Aydın
Yöneten: Arda Aydın

Ölü Ordunun Generali
7-9-10 Ocak 2015
Yazan: İsmail Kadare
Uyarlayan: Yeten Neziray
Çeviren: Bilge Emin
Yöneten: M. Nurullah Tuncer

Harikalar Mutfağı (Ç.O)
4-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan: Hatuk Isık - Ege Isık
Yöneten: Arda Aydın

Boya Benek (Ç.O)
11 Ocak 2015
Yazan: Gökçe Okay Delagrance
Yöneten: Ece Okay

KÂĞITHANE KÜÇÜK KEMAL ÇOCUK TİYATROSU SAHNESİ

0212 321 73 95

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
8-15-22-29 Ocak 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

GAZİOSMANPAŞA FERİH EĞEMEN ÇOCUK TİYATROSU SAHNESİ

0212 578 60 67

Piti (Ç.O)
8-15-22-29 Ocak 2015
Yazan - Yöneten: Okan Karaca

KÂĞITHANE SADABAD SAHNESİ

0212 321 73 95

Cibali Karakolu (M)
2-3 Ocak 2015
Yazan: Henri Keroul - Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca - Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Zengin Mutfağı
8-9-10 Ocak 2015
Yazan: Vasif Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

On İki Öfkeli Adam
15-16-17 Ocak 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Kerbela (M)
22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Ali Berkay
Yöneten: Ayşe Emel Mesci

Bir Yaz Gecesi Rüyası
29-30-31 Ocak 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Alexander Popovski

Üç Kardeş ve Muhtesem Kurt (Ç.O)
4-11-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan-Yöneten: Okan Karaca

GAZİOSMANPAŞA SAHNESİ

0212 578 60 67

Lillian
2-3 Ocak 2015
Yazan: William Luce
Çeviren: Seçkin Selvi
Yöneten: Orhan Alkaya

On İki Öfkeli Adam
8-9-10 Ocak 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

İstanbul Efendisi (M)
15-16-17 Ocak 2015
Yazan: Muşahpizade Celâl
Yöneten: Engin Alkan

Cibali Karakolu (M)
22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Henri Keroul - Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca - Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Komsu Hitler
29-30-31 Ocak 2015
Yazan: Ali Cüneyd Kılıçoğlu
Yöneten: Tolga Yeter

Balon (Ç.O)
4-11-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan: Murat Karahüseyinoğlu
Yöneten: Murat Özcan

FATİH REŞAT NURİ SAHNESİ

0212 526 53 80

İsimsiz
2-3 Ocak 2015
Yazan-Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

Ocak
7-8-9-10 Ocak 2015
Yazan: İrgüt Ozakman
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Para
14-15-16-17 Ocak 2015
Yazan: Necip Fazıl Kısakürek
Yöneten: Engin Gürmen

Türkiye Kayası "Bir Göç Hikâyesi"
21-22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Fahime Seven
Yöneten: Sükrü Türen

On İki Öfkeli Adam
28-29-30-31 Ocak 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Kedi ile Palyaçı (Ç.O)
4-11-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan-Yöneten: Erhan Özçelik

KADIKÖY HALDUN TANER SAHNESİ

0216 349 04 63

Sirca Hayvan Koleksiyonu
2-3 Ocak 2015
Yazan: Tennessee Williams
Çeviren: Ayтуğ İzat
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Vakti Geldi
7-8-9-10 Ocak 2015
Yazan: Gökhan Erşanlan
Yöneten: Nasit Özcan

**"İlk Oyun"
Cürük Temel**
14-15-16-17 Ocak 2015
Yazan: Emile Fabre
Uyarlayan: Hüseyin Suat Yalçın
Günümüz Türkçesine Aktaran: Sezai Gülsen, Doğan Yavaş
Yöneten: Engin Alkan

Komsu Hitler
21-22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Ali Cüneyd Kılıçoğlu
Yöneten: Tolga Yeter

Shakespeare
28-29-30-31 Ocak 2015
Yazan: Elçin
Yöneten: Melahat Abbasova

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
4-11-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

ÜMRANİYE SAHNESİ

0216 634 26 70

Zengin Mutfağı
2-3 Ocak 2015
Yazan: Vasif Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

Shakespeare
8-9-10 Ocak 2015
Yazan: Elçin
Yöneten: Melahat Abbasova

Terzi
15-16-17 Ocak 2015
Yazan: Sławomir Mrozek
Çeviren: Neşe Taluy Yüce
Yöneten: Ragıp Yavuz

Sirca Hayvan Koleksiyonu
22-23-24 Ocak 2015
Yazan: Tennessee Williams
Çeviren: Ayтуğ İzat
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Cibali Karakolu (M)
29-30-31 Ocak 2015
Yazan: Henri Keroul - Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca - Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Damlaların Dansı (Ç.O)
4-18-25 Ocak ve 1 Şubat 2015
Yazan: Sema Ergenekon - Gökhan Aktemur
Yöneten: Cengiz Özek

Piti (Ç.O)
11 Ocak 2015
Yazan - Yöneten: Okan Karaca

(M) Müzikal (Ç.O) Çocuk Oyunu

YENİ YILINIZ KUTLU OLSUN!

Oyun Saatleri: Çarşamba: 15:00 / 20:30 Perşembe: 14:00 (Ç.O) - 20:30 Cuma: 20:30
Cumartesi: 15:00-20:30 Pazar: 12:00 (Ç.O) - 15:00 (Ç.O)

- Müzikal Tam Bilet: 15 TL
- İndirimli Bilet: 11 TL
- Oyunlar Tam Bilet: 12 TL
- İndirimli Bilet: 8 TL
- Çocuk Oyunları Tam Bilet: 3 TL

Ocak biletleri İBB Şehir Tiyatroları giselerinde ve www.ibst.gov.tr adresinde satışa sunulmuştur.

- GEŞE SAATLERİ:
- Pazar - Pazartesi - Salı: 11.00-18.00
- Diğer Günler: 11.00-20.30

İshtime engelli seyircilerimiz için Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi'nde perşembe günleri üst yaza uygulaması bulunmaktadır.

- İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ŞEHİR TİYATROLARI Genel Sanat Yönetmeliği: 0212 455 39 00
- Müdürlük: 0212 455 39 00
- Basın ve Halkla İlişkiler: 0212 455 39 34 -35
- https://www.facebook.com/istanbulsehirtiyatrosu
- https://twitter.com/Sehir_tiyatrosu
- Mail: basin.yeni@ibst.gov.tr
- Toplu Rezervasyon Destek: 0212 455 39 25
- Hafta İçi: 08.00-16.30 Online Bilet Satışı: www.ibst.gov.tr

Genel Sanat Yönetmeni: Erhan YAZICIOĞLU

HECE
YAYINLARI

HECE
AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

HECE
ÖYKÜ
iki aylık öykü dergisi

ÖZEL SAYI: 29

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:19 SAYI:217 OCAK 2015

BİR TEREDDÜDÜN AYDINI
PEYAMI SAFA

HECE ÖZEL SAYILARI

- 1- Türk Öykücülüğü
- 2- Türk Şiiri
- 3- Ahmet Hamdi Tanpınar
- 4- Türk Romanı
- 5- Diriliş ve Sezai Karakoç
- 6- Eleştiri
- 7- Edebiyat ve Nuri Pakdil
- 8- Hayat/Edebiyat/Siyaset
- 9- Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek
- 10- Çocuk Edebiyatı
- 11- Hareket ve Nurettin Topçu
- 12- Mektup
- 13- Nâzım Hikmet
- 14- Cahit Zarifoğlu
- 15- Mehmet Âkif Ersoy
- 16- Modernizmden Postmodernizme
- 17- Yahya Kemal Beyatlı
- 18- Şehirlerin Dili
- 19- Cemil Meriç
- 20- Yerlilik
- 21- Rasim Özdenören
- 22- Gezi
- 23- Kemal Tahir
- 24- Medeniyet
- 25- Muhammed İkbâl
- 26- İslâm Medeniyeti
- 27- Orhan Kemal
- 28- Batı Medeniyeti

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
ISSN 1301-210X

YIL: 19 SAYI: 217
Ocak 2015
(Her ayın birinde yayımlanır.)

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd.Şti. Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Ö. Faruk Ergezen

Hazırlayan:
Yayın Kurulu

Yönetim Yeri
Konur Sk. No: 39/1
Kızılay/Ankara

İletişim
Tel: (312) 419 69 13 **Fax:** (312) 419 69 14
İnternet Adresi: www.hece.com.tr
e-mail: hece@hece.com.tr
P.K. 79 Yenışehir/Ankara

Dizgi-Düzeltili: Hece

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Kapak: Sarakusta web: sarakusta.com

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

2015 Yılı Abone Bedeli:
Yıllık: 110 TL.
Kurumlar İçin: 295 TL.
Yurt Dışı: 150 Euro

Posta Çeki: 149582
Hece Basın Yayın Ltd. Şti.

Gelen yazılar yayımlansa da yayımlanmasa da geri
verilmez. İlkelerimize uymayan ilânlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31.12.2014

Bir Tereddüdün Aydını
Peyami Safa 5

İsmail Sert/Çizgi 8

I. BÖLÜM: HAYATI, KİŞİLİĞİ, DÜŞÜNCEİ (1-82)

Vefa Taşdelen/Doğunun ve Batının Ötesinde 9

Mehmet Can Doğan/Kemalist Bir Portre Olarak Peyami Safa 16

Necip Tosun/Peyami Safa'nın Düşünce ve Edebiyatta Öncüleri 21

Ali K. Metin/Peyami Safa'nın Aydın Tasavvuru ve Fikir Dünyası 32

**Murat Erol/Kararsız Modernleşmecilikten Mistik Muhafazakarlığa
Peyami Safa'nın Dikotomisi 40**

İbrahim Tökel/Bir İmparatorluk Entelektüeli, Peyami Safa 47

Ali Ulvi Temel/Peyami Safa'nın Yakın Tarihe Bakışı 51

Ali Aköz/Yoksun Bir Adam: Peyami... 55

Osman Küçükumucular/Doğu-Batı Sentezi: Peyami'nin Durduğu Yer 60

**Mahfuz Zariç/Peyami Safa'nın Sanat-Edebiyat Anlayışı ve
Duygu-Düşünce Dünyası 66**

II. BÖLÜM: ROMANCILIĞI, ROMANLARI VE ÖYKÜLERİ (83-224)

Abdullah Harmancı/Peyami Safa Öykücülüğünün Temaları Üzerine 83

**Handan Acar Yıldız/Peyami Safa: Zıt Yönlü Metafor/ Yalın Olmayan
Yalnızlık/ Ruhsal Acının Fiziksel Tarifi 90**

Canan Sevinç/Peyami Safa'nın Romanlarında Metafor Olarak Hastalık 94

Seval Şahin/Hırsız Kim? Cingöz Recai ve Arsène Lupin 104

Bilâl Uysal/Psikolojik Roman ve Peyami Safa'nın Romancılığı 116

Hüseyin Çil/Peyami Safa Romanlarında Dram ve Ütopya Arasında İnsan 127

Şaban Sağlık/Biz İnsanlar mı Bizim İnsanlarımız mı? Peyami Safa'nın İnsanları 140

M. Zeki Saka/Bir Tereddüdün Romanı'nda Kişi, Duygu ve Eylem 159

**Selim Somuncu/Materyalizm ve Pozitivizm Karşısında Mistisizm,
Metapsişik ve Parapsikolojinin Zaferi: Matmazel Noraliya'nın Koltuğu 177**

Tarık Deniz/Kayıp Zaman Sarkacında Fatih/Harbiye 192

**Gıyasettin Aytaş/Peyami Safa'nın Mahşer Romanında
Çelişen ve Çatışan Dünyalar 201**

**Berna Uslu Kaya/Yalnızız Romanında, Bir Varlaşma Hamlesi:
Dip Zıtlıklar İçinde Meral 211**

III. BÖLÜM: YAZI VE ESERLERİNİN AÇISI (225-342)

Necati Mert/Peyami Safa'nın Dili, Üslubu ve Türkçeye Dair Düşünceleri 225

Mustafa Zeki Çıraklı/Peyami Safa ve Eleştiriye Dair 235

Şahin Köktürk/Peyami Safa'nın Biz İnsanlar'ında Halk Kültürü 242

Erhan Akdağ/Peyami Safa'nın Çocuk Edebiyatı Yazarlığı 253

Yavuz Ahmet/Polisiye Roman Yazarlığından Hareketle Peyami Safa Üzerine 265

Mehmet Yılmaz/Bir Tereddüdün Romanı'nda Sanatkarın Aykırı Yaşantısı 270

- Erbil Korkmaz**/*Bir İstanbul Romancısı Olarak Peyami Safa* 279
Canan Olpak/*Peyami Safa'nın İlk Dönem Romanlarında Kadın Karakterlerin Varlık Problemleri* 291
Zeynep Tenekeci/*Peyami Safa'da Mücadele-i Kalemiyye* 298
Emel Aydın Özer/*Bedenin Roman Hali -Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda Beden ve Kişilik-* 320
Orhan Sarıkaya - İ. Murat Öner/*Köprüünün Öbür Tarafı: Fatih-Harbiye Romanında Edebî Haritalama* 332
Halil Ünal/*"Bir Tereddüdün Romanı"nı ve "Kroyçer Sonat"ı Senkronize Bir Okuma* 339

IV. BÖLÜM: POLEMİKLER, TANIKLIKLAR (343-394)

- İbrahim Demirci**/*Türk İnkılâbına Bakışlar ve Yayın Serüveni* 343
Ertan Örgen/*Kadro, Peyami Safa, Kültür Haftası* 352
Hatice Bildirici/*Peyami ve Nâzım* 357
Ali Salı/*Peyami Safa "Divan Edebiyatının Hayatla İlgisi Azdır" Kanaatini Gibb'den Etkilenerek mi Dile Getirdi ya da Divan Edebiyatı Bir İşkembe-i Kübrâ İlmî midir?* 374
Can Şen/*Bir Tereddüdün Romanı'nın İtalyan Misafiri: Luigi Pirandello* 380
Necati Tonga/*Bir Peyami Safa Röportajı* 391

V. BÖLÜM: SORUŞTURMA (395-412)

- Rasim Özdenören**/*Peyami Safa Üzerine Kısaca* 395
Atasoy Müftüoğlu/*Sentezleyici Düşünceler* 397
Abdullah Uçman/*Peyami Safa'nın Türk İnkılâbına Bakışlar'ı Üzerine Birkaç Söz* 398
**Süreyya Berfe 404
Veysel Çolak/*Peyami Safa: Tezlerinin Peşinde Bir Romancı* 405
Mehmet Kahraman/*Peyami Safa* 407
Sadık Yalsızuçanlar/*"Hasta Çocuk" Evrensel Öyküsü* 409
Fahri Tuna/*Peyami Safa Bir Tereddüdün Hayatı* 411**

VI. BÖLÜM: KAYNAKÇA (413-452)

- Yusuf Turan Günaydın – Selma Günaydın**/*Peyami Safa Bibliyografyası (1334/1918-2014)* 413
A. Yazılar 415 • **B. Kitaplar** 432 • **C. Kitaplarda Bölümler** 433
D. Özel Sayılar 439 • **E. Dosyalar** 439
F. Röportaj, Açıkoturum, Soruşturma ve Anketler 439
G. Ansiklopedi Maddeleri 440 • **H. Eserleri** 441 • **I. Tercüme Ettiği Eserler** 447
J. Tercüme Edilen Eserleri 448 • **K. Peyami Safa Roman Armağanı Başarı Ödüülleri** 448 • **L. Tezler** 448

VII. BÖLÜM: ALBÜM (453-484)

Bir Tereddüdün Aydını

PEYAMİ SAFA

Peyami Safa Türk edebiyatının en üretken yazarlarından biridir. Hayatını kaleminden kazanan ender yazarlardandır. Bu yüzden erken yaşlarda gazeteciliğe bulaşmış –kelimenin tam anlamıyla bulaşmış– gazetelerde başyazı yazmış, günlük fıkralar yazmış, abisiyle birlikte gazete çıkarmış, gazetelerde romanları tefrika edilmiş, Server Bedi imzasıyla çok bilinen polisiye Cingöz Recai serüvenleri yine gazetelerde yayınlanmış, romanlar ve öyküler yazmış, çeviriler yapmış, *Kültür Haftası* ve *Türk Düşüncesi* adında iki dergi çıkarmış, çok yönlü bir yazardı o. Belki çok yazmanın verdiği bir alışkanlıkla kıvrak bir kalemi vardır, aynı zamanda iyi bir üslupçudur. Zekâsı dilini sivriltilmiş, polemiklere girmiş, hırçın bir polemikçi olarak ün yapmıştır.

O, küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Babası Sultan Hamid’e muhaliftir, İttihatçıdır, bir sebeple Sivas’a sürgün edilmiş ve orada vefat etmiştir. Peyami Safa bu yüzden Sultan Hamid’e karşıdır ve galiba bu yüzden Cumhuriyet’in yanında yer alır. Tevfik Fikret’i babasının dostu olduğu için, Abdullah Cevdet’i babasının dostu ve küçüklüğünden itibaren kendisine sahip çıktığı için sever, kendi düşünceleriyle onlarınki çelişse bile sivri dilliliğine rağmen onlara karşı yazarken daha bir koruyucu ve kollayıcıdır. Yine de bütün polemikçiliğine rağmen hiç kimseye kin tutmaz. İnsanî ilişkilerinde vicdanlıdır, vicdanlı olmaya çaba gösterir.

Peyami Safa alaylıdır, resmî mektepleri bitirememiştir, ancak kendi kendini yetiştirmiştir. Çok bilinen bir hikâyedir, baba dostu Abdullah Cevdet’in sünnet hediyesi olarak verdiği 2 ciltlik Fransızca Petit Larousse sözlüğünden yola çıkarak Fransızca öğrenmiş, Fransızca gramer yazacak kadar dilini geliştirmiştir. Fransızcadan çevirileri vardır.

Fransız edebiyatını, Fransız düşünürlerini, Fransız gazete ve dergilerini kendi dillerinden okuyarak bilgi dağarcığını, edebiyat bilgi ve görgüsünü geliştirmiştir. Bu yüzden onun formasyonu, zihniyeti, muhakemesi Fransız kökenli yani Batı kaynaklıdır. Sanki yerli edebiyat ve düşünceden çok Batı edebiyat ve düşüncesi ni okumuş ve izlemiştir diyebiliriz.

Kişiliğinin oluştuğu dönemde, Cumhuriyetin ilânı, gazetecilik dolayısıyla gündelik siyasete çok yakın durması baba dostlarının ve arkadaş çevresinin yeni yönetime, onların düşünce dünyasına yakın insanlar olması ve okumalarının batı kaynaklı olması, batının gelişmiş teknolojisi, büyük savaşın galiplerinin sanayi-

leşmiş ülkeler oluşu, Osmanlı'nın çöküş günlerinde yaşaması, bütün bunlar onu yeni oluşuma, Cumhuriyete yakın yapmıştır denebilir. Sonra da bu tutumunu *Türk İnkılabına Bakışlar* kitabıyla temellendirmeye çalışmıştır, 1923 devriminden yana tavır almıştır. Bu kitap 1938'de yayımlanmıştır. 1959'da kitabın ikinci baskısı yapılmış, bu baskıda kitaptan bir bölümü tamamen bazı bölümleri kısmen çıkarmıştır. Kitabın ilk baskısındaki düşünceleri dönemin baskıcı koşullarının etkisiyle yazdığıı itiraf etmiştir. Ayrıca ülkenin geldiği siyasal, düşünsel yer onu düşüncelerini değiştirmeye mecbur etmiştir, yanıldığını görmüştür.

Bu tavır Peyami Safa'nın genel karakterini de yansıtan bir tavidir. O *Bir Tereddüdün Romanı*'nı yazmıştır. Romanın başkişilerinden biri şöyle der: "Tereddüt" İnsanlık 1918'den sonraki kadar hiçbir zaman tereddüt etmemiştir." Yine Vecdi Bürün'ün *Peyami Safa ile 25 Yıl* adlı kitabında; Peyami Safa'nın kendisi hakkında 'çelişkiler arasında sıkışıp kalmış bir adam' hükmünü verdiği belirtilir.

Peyami Safa Tanzimatla toplum hayatına giren ikiliğe dikkat çekmiştir. Bu ikilik Cumhuriyetle daha da derinleşmiştir. Neredeyse romanlarının ve gazete yazılarının ana konusu bu ilişkilerdir: Doğu/Batı, madde/ruh, alaturka/alafranga. Bir romanının adı da böyle bir ikileme işaret eder: Fatih-Harbiye. Zaten roman bu ikilemleri simgeleyen iki ayrı semtte, Doğuyu ve Batıyı, alaturkayı ve alafrangayı temsil eden kişiler çevresinde geçer.

Tartışmasız döneminin en iyi romancılarından biridir. Romanlarını değerlendirenler romanlarının üç kişi çevresinde geçtiğini genel kabul görmüş bir kanaat olarak belirtirler. Geleneklerine, yerli değerlere bağlı bir erkek, Batılı değerlere inanan, alafranga bir erkek aynı kıza/kadına âşık olurlar, kız/kadın bu iki tip ve onların temsil ettiği değerler arasında gidip gelir. Berna Moran, Peyami Safa'nın romanlarında dördüncü bir baş kişinin daha olduğunu belirtir, bu da bilgili adamdır, kahramanları doğruya yöneltecek bilgiler verir, uyarılarda bulunur.

Berna Moran'a göre; "Peyami Safa, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanında 19. yüzyıl sonlarında beliren yeni bir roman tekniğiyle yazar ... Eski tür geleneksel romanla yeni roman arasındaki önemli fark birinin 'anlatma' yöntemine ötekinin ise 'gösterme' yöntemine ağırlık vermesidir. 'Gösterme' yönteminde yazar, anlatıcı olarak ortadan silinmeye yüz tutacak ve böylelikle roman hem daha gerçekçi olacak hem de bir canlılık kazanacaktır."

Peyami Safa hikâyecilerimizden ve romancılarımızdan yazdıklarına "insan ruhunun karanlık taraflarına dalabilecek bir tahlil huzmesi katmalarını" beklediğini belirtir. Onun kendine özgü yanı, romanlarının ayırıcı vasıflarından biri yaptığı ruh çözümlemeleridir. Hemen bütün romanlarında bu tür ruh çözümlemelerini, karakter tahlillerini görürüz. Ömrünün son on yılında yazdığı *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* ile *Yalnızız* romanlarında ise ruh çözümlemeleri daha yoğundur ve bunlar psikoloji, parapsikoloji ve mistisizmle yoğrulmuştur. Daha

çok Batılı yazarları okuduğu için onun metafizik düşünceleri yerli tasavvuf düşüncelerinden çok batılı mistisizme yakındır.

O, çok sevdiği annesi Server Bedia Hanım'dan mülhem Server Bedi takma adıyla polisiye romanlar da yazmıştır. En bilinen ve filme de alınanları Cingöz Recai serisidir. Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında ve yirminci yüzyılın başında özellikle Osmanlı topraklarının ve nüfuz alanlarının paylaşımı, istihbarat savaşlarını hızlandırmış bu da polisiye roman türündeki yayınları arttırmıştır. Cingöz Recai gecikmeli de olsa dönemin ruhuna uygun bir tiptir.

Peyami Safa'nın bohem hayatı yaşadığı dönemi de anmak gerekir. Necip Fazıl Kısakürek *Kaldırımlar* şiirini yazarken, Peyami Safa da *Kaldırım Çocukları* yazısını yazar: “İyi olmadık ki fena olup olmadığımızı bilelim. Demek fena da değiliz. Fena olmamak iyidir, öyle ise iyi gibiyiz. İyi veya fena, biz hürüz.”

Kendisiyle yapılan bir konuşmada; “Allah'tan şüphe ettiğim zamanlar bile onun varlığı imkânını reddetmedim.” der.

O bir yazısında; “Allah'ı inkâr mümkün değildir. Benim imanım, şüpheye karşı adım adım kazanılmış bir dikkat, inceleme, tenkit ve bilginin zaferidir.” diye yazar.

Necip Fazıl Kısakürek bir konuşmalarında Peyami Safa'ya: ‘Her şey yüzde elli doğru, yüzde elli yanlış meselesi değil mi? Ah, Peyami Safa, muvazaacı olma!...’ der.

Yine Necip Fazıl'a göre; “Peyami Safa mukaddes şeriatî hazmedememekle korkunç bir ruhî inkıbaz hastasıdır.”

Peyami Safa ise son yazılarından birinde kendisini şöyle tanımlar: “Halis Türk, Müslüman ve Avrupalıyım. Hiç kimse bunun aksine tek yazımı gösteremez.”

Gerçekten öyle midir?

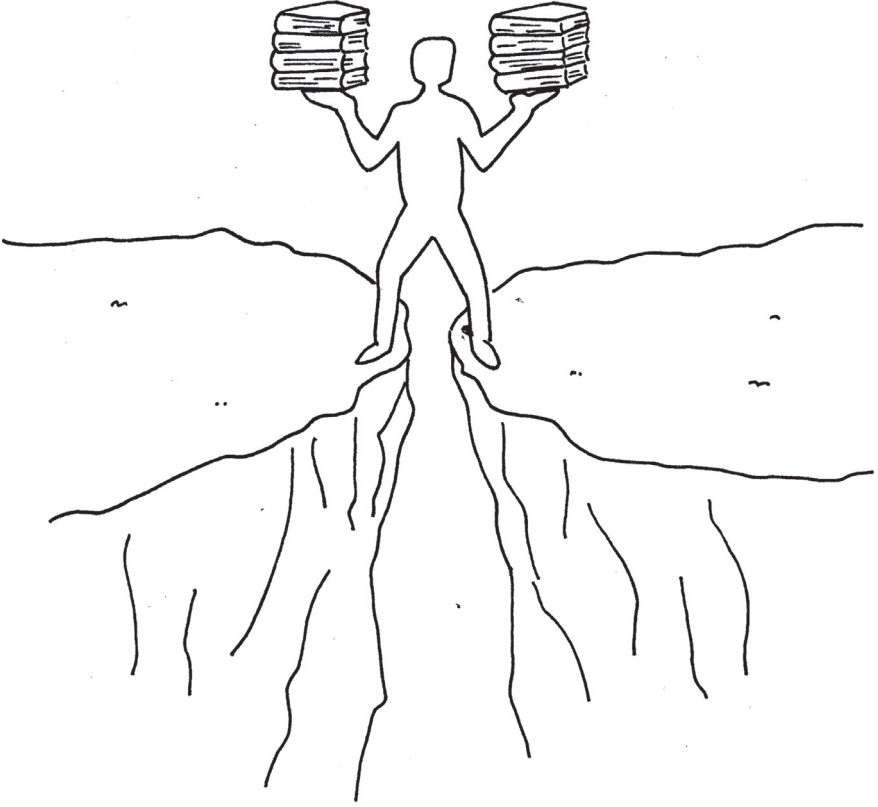
* * *

Bu sayıda yazısı yer alan bütün yazarlara, soruşturmaya cevap veren yazarlara, en başta bu sayıyı tasarlayan, başlıkları belirleyen, yazarlarla ilk görüşmeleri yapan İbrahim Çelik (Hüseyin Su)'e, bu sayının kaynakçasını hazırlayan ve albüme katkı sağlayan Yusuf Turan Günaydın'a, albüme katkıları dolayısıyla Ötüken Yayınları'na; yazı, öneri, düşünce ve emekleriyle çabamıza ortak olan bütün arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.

Hece Haziran ayında *Günlük Özel Sayısı*'yla, Ocak 2016'da da *Aliya İzzetbegoviç Özel Sayısı*'yla karşınızda olacak. *Hece*'nin, *Heceöykü*'nün yeni sayılarında, *Hece Yayınları*'nın yeni kitaplarıyla buluşmak üzere...

İSMAİL SERT

ÇİZGİ

SİM

VEFA TAŞDELEN

DOĞUNUN VE BATININ ÖTESİNDE

Giriş

“Diyalektik”, insan düşüncesinin en verimli ve en kapsamlı kavramlarından biridir. Bir yandan doğal, bir yandan da toplumsal-tarihsel süreçleri açıklamak için de kullanılabilmiştir. En sık kullanım biçimi, düşüncenin, tez ve antitez süreci içinde sentezlenerek yeni bir görüşe doğru evrilmesi şeklindedir. Bu yöntem, gerek manastır gerekse medrese çevresinde Ortaçağın önemli eğitim konularından birini oluşturmuş ve Arapçada *ilm-i cedel* olarak karşılık bulmuştur. Herakleitos, varlıktaki diyalektik yapıya ilk dikkat çeken filozoflardan biridir. Ona göre birlik, ahenk ve düzenlilik, benzer doğallığın değil, aksine karşıtların savaşının bir ürünüdür. Her şeyden önce kaosu değil düzeni ifade eden kozmos, inişin ve çıkışın, karanlığın ve aydınlığın, gecenin ve gündüzün, sıcağın ve soğğun savaşındır. Düzen ve ahenk, bu içsel çatışmanın ürünüdür. Sokrates’e geldiğinde, tezler ve antitezler arasında, bir görüş öne sürme, karşıt tezleri çürütme şeklinde bir tartışma sanatına, Hegel’de ise tüm varlığı kuşatan bir sürece dönüşür: “Mutlak Ruh” (*Geist*)’tan maddeye, maddeden kültüre evrilen süreç, tüm boyutlarıyla diyalektik bir süreçtir. Marx, Hegel’in *Geist* temelli diyalektiğini tersine çevirerek maddeden manevi yapıya, oradan kültüre, ahlaka gelen bir süreç ortaya koyar.

Sentez, diyalektik süreç içinde karşıt unsurların bileşimi olduğundan, Doğu ve Batı kavramlarının sentezinden söz ederken, öncelikle bu diyalektik süreci anlamak gerekir. Diyalektik süreç, sadece iki kültür biçimi arasında değil, Peyami Safa’nın da üzerinde durduğu gibi, bizzat her bir kültür biçiminin kendi içinde vardır. Buna göre batı kültürü de, doğu kültürü de diyalektik bir süreçtir. Ancak, bu sürece geçmeden önce kavramları netleştirmek gerekir. Batı dediğimizde hangi batıyı anlamamız gerekir? Batının içinde, onlarca, yüzlerce farklı Batı vardır. Aynı şekilde Doğu derken hangi Doğu’dan, Doğu’nun hangi yüzünden, hangi aşamasından, hangi görünümünden söz etmekteyiz; bunun netleştirilmesi gerekir. Ancak bu özleştirmeden sonra bir Doğu ve Batı kültüründen, giderek bir Doğu ve Batı sentezinden söz etmek mümkün hale gelebilir.

(1) Doğu ve Batı: Bir Özleştirme Denemesi

Peyami Safa, hemen hemen bütün eserlerinde, Doğu ve Batı sorununu anlamaya çalışan, bu sorunu kendi fikir üretiminin merkezi haline getiren bir edebiyatçı-düşünür olarak, çözümlenmelerinde bir buhrandan, bir krizden söz

eder. Ona göre, yaşanan savaşlar, devrimler, bu krizin göstergesidir. Kriz yalnız Batı’da değildir; Doğu kültüründedir de. Kriz, bir çözülme ve kendi kökünden kopma, kendi referanslarına yabancılaşma durumudur. Bu nedenle, Doğu ve Batı medeniyeti gibi kavramları kullanırken, söz konusu kavramların ifade ettiği anlam alanına dikkat etmek gerekir. “Batı” derken, “Doğu” derken kastedilen şey nedir? Doğu ne kadar “Doğu”, Batı ne kadar “Batı”dır? Peyami Safa, açık ve örtük bir şekilde sürekli şu soruyu sorar: “Hangi Batı?” (DBS, 14), “Hangi Doğu?” (TIB, 131).

1.1. Doğu: Doğu kültürü, Asya ve Ortadoğu’nun kadim kültürleriyle oldukça eski bir uygarlık biçimine işaret eder. Özel anlamda ise İslam kültürü olarak görülebilir. Peyami Safa da, genel anlamda bütün doğu kültürünü, özel anlamda ise İslam kültürünü, onun içinde de Türk kültürünü anlar; çalışmalarında ortaya çıkan kültürel harita bu bağlamda şekillenir.

İslam, getirdiği, insani ve vicdani değerlerle, öncelikle bir hayat anlayışı ve yaşama biçimi öngörmüştür. Onun getirdiği dünya görüşü, ilim, hikmet ve kültürün diğer unsurlarına hep açık olmuştur. Bu kültür çerçevesinde zamanla felsefe, bilim, sanat alanında önemli hamleler olmuş, Bağdat’tan Endülüs’e, Semerkant’tan, Merakeş’e, Şam’dan İstanbul’a bir kültür çevresi ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerde, bilgi, hikmet, sanat adına ortaya çıkan gelişmeler, zamanla Batı’ya ulaşmış, Rönesans ve aydınlanmanın ortaya çıkmasına etki etmiştir.

Doğu kültürü, idealist yapısıyla, varlıktaki birliği öne çıkarmıştır. Varlığı çokluk içinde “birlik” (vahdet) olarak görebilmek; varlığı ve insanı, hayatı ve ölümü bu birlik içinde anlamlandırabilmek esastır. Bu yaklaşım, beraberinde, söz konusu varlık anlayışını ortaya çıkaracak bir bilinci de getirmiştir. Peyami Safa, *Mistisizm* isimli kitabında, *insan-ı kâmil* anlayışı içinde, bu görüşlerini ortaya koyar (M, 80-98). İslam dünyası gerek rasyonel yapı (felsefe-bilim), gerekse gönül (tasavvuf-ahlak) açısından olsun, hep bu kâmil/özerk insan idealine yönelmiştir.

Doğu kültüründe, büyük başarıların ardından çöküş dönemi başlamıştır. Birkaç asırlık parlamadan sonra Osmanlı kültürü de çöküşten payını almıştır. Peyami Safa, bu yabancılaşma ve kopmayı ifade etmek için şöyle der: “Büyük filozof yetiştirmeyen milletler, büyük millet olamaz. Türk milleti Farabi gibi dünya kıvamında filozoflar yetiştirebilecek bir seviyeye fırladığı halde, sonraları Arap ve Fransız filozoflarının adi bir mütercimi seviyesine düşmüştür. Tercüme, bir milletin, başkasının zekâsıyla düşünmesi, kendisi olmaktan istifa etmesi demektir. Tercüme ancak başka milletlerin düşüncesiyle temasın olgunlaştırdığı bir millî düşünce, bir Türk düşüncesi cevherinin fişkırışına yardım ettiği nispette faydalı ve lüzumludur. Bizde ise tercüme, uzun asırlardan beri, evvela Doğuya, sonra da Batıya maymunca bir hayranlığın kaynağı olmaktan ileri gidememiştir” (DBS, 37).

1.2. Batı: Bir şey, bir kez sorgu konusu oldu mu, artık tüm boyutlarıyla düşüncenin üzerinde gezindiği bir sahaya dönüşür. Peyami Safa, bu dikkatin bir ürünü olarak konuyu kavramları özleştirmeye çalışır. Batı derken, ona ruh ve anlam kazandıran nedir, sorusunun üzerine gider. Bu sorunun cevabı olarak Grek felsefesi, Roma hukuku ve Hıristiyan inancından söz eder. Bu üç unsuru *Türk İnkılabına Bakışlar*'da, "muasırlaşmak" kavramı çerçevesinde yeniden ele alır; ortaya çıkan devlet, toplum ve birey idealini şöyle açıklar: "Avrupa kafası üç disiplinden doğdu: Roma'nın cemiyet disiplini, Hıristiyanlığın ahlak disiplini, Yunanistan'ın zekâ disiplini." (TİB, 116). Batı kültürü kendini bu üç unsura borçludur.

Bu üç unsurdan ilki Grek felsefesi ve ruhudur. "Avrupa kafasının Yunanistan'a borçlu olduğu şey onu insanlığın öte tarafından en çok ayıran kalitedir: Zekâ disiplini. Çünkü bütün öteki nizamlar bu disiplinden doğar." İşte nizam duygusunun, araştırma soruşturma merakının, tutkulu bilme arzusunun meyvelerinden biri, "ilim"dir. "Avrupa her şeyden evvel ilmin yaratıcısıdır. Dünyanın her tarafında muhtelif sanatlar görülür; fakat hakiki ilimler yalnız Avrupa mahsulüdür." Felsefeyi ve geometriyi geliştiren Grek kültürü, modern bilimin de temellerini hazırlamıştır. Öte yandan, nesir yazımı, mitolojik ve efsanevi, belirsiz ve kapalı söyleyişlerden kurtularak açık ve anlaşılır bir ifade imkânına yine bu kültür içinde kavuşmuştur (TİB, 117).

Roma, Grek dünyasının zihinsel disiplininden sonra, Batı kültürünün hukuki disiplinini oluşturur. Hukuk, devlet düzeni, kurumların organizasyonu, toplumun hak ve adaleti demektir. Askeri fetih, hukuk, devlet, güç; bütün bunlar Roma'yı simgeler (TİB, 122-123). Roma, medeni hukuktan ticaret hukukuna, gündelik hayatın olası bütün yönlerini yasalara yansıtmayı başarmıştır. Hıristiyanlık ise öncelikle bir Tanrı inancı, bir dünya tasavvuru, bir ahlak ve karakter biçimidir. Roma'nın yıkılışı ile çok parçalı bir görünüm kazanan Avrupa kültürüne birliğini kazandıran unsur, Hıristiyanlık olmuştur: "Müşterek bir hukuk, müşterek bir Allah; dünya için tek bir kanun, ahiret için tek bir hâkim" (TİB, 127). Roma, Avrupa'yı coğrafi olarak fethetmişti, Hıristiyanlık ise içsel olarak. Bu içsel fetih, beraberinde deruni bir ahlak da getirmiştir. Bu şekilde "vicdan" kavramı, Roma'nın dış hukukuna karşı, içsel bir yasaya dönüşmüştür.

Peyami Safa, Batı'yı donmuş, kalıplaşmış, statik bir yapı olarak görmez; bir diyalektik süreç olarak görür. Batı'nın Rönesans'tan sonraki bilimsel, felsefi ve kültürel karakteri giderek materyalist-pozitivist bir nitelik kazanmıştır. Bu anlayışın temel tutumu, Tanrı ile insan, din ile dünya, akıl ile iman, teknik ile maneviyat arasında bir mesafe koymak şeklinde ortaya çıkmıştır. Materyalist-pozitivist tutum, bilimle birlikte teknolojiyi geliştirmiş, ancak bu gelişmeyle ters orantılı bir şekilde kendi özünden uzaklaşmıştır. Teknoloji bir yandan getirdiği konfor

ve rahatlıkla insanları büyülerken, öte yandan da bir “değer”e, “manevi öge”ye ihtiyaç duymaktadır. Bu çerçevede ortaya çıkmadığı zaman, insanın huzuruna ve vicdani değerlerine hizmet etmesi bir yana, yok edici bir güce dönüşebilmekte, hastalık ve felaket olarak ortaya çıkabilmektedir. Teknik, ancak bir ahlak ve manevi değer ile birlikte anlamlı olabilmekte ve kendi “araç” konumuna uygun bir tarz sergileyebilmektedir. Peyami Safa, bu konuya şu şekilde değinir: “Buh-
ranın kültürdeki işaretleri, teknik ve manevilik arasındaki ilerleme nispetlerinin bozulmasından doğan huzursuzluğun ve gerginliğin, en ileri Batı zekalarını telaşa düşürmesi ve bu konuda binlerce eser yazılması, milletler arası toplantılar yapılması ve manevi kalkınma için teşkilatlar kurulmasıdır. Batının en büyük düşünürleri bu buhranı inceleyen eserler vermeye devam etmektedirler.” Peyami Safa, “Batı medeniyetinin XX’nci yüzyıl içinde bir buhran geçirdiği muhakkaktır” der ve bunun sosyal hayattaki işaretleri olarak birçok ülkede baş gösteren devrimler olarak görür (DBS, 27-28). Ancak Batı toplumu, bu materyalist-pozitivist evreden sonra, kendi diyalektik devinimi içinde “manevi-olan”ın sahiline yaklaşmıştır. Böyle bir zaman doğmak üzeredir (DBS, 30-32). Bu başlangıç aynı zamanda, Doğu-Batı sentezinin başladığı bir dönem de olacaktır.

(2) Doğunun ve Batının Ötesinde: Bir Sentez Denemesi

Batılı filozoflardan, bilim adamlarından bazıları da, batı medeniyetinin geçirdiği buhrana tanıklık ederler. Peyami Safa, bu kişilerden alıntılar yapar: “Bütün bunlar da gösterir ki, şimdye kadar medeniyetimizin, daha doğrusu Batılıların tebcil ettikleri medeniyet şekli kurumuş ve tükenmiştir” (DBS, 59). Dolayısıyla Rönesans’tan sonra ortaya çıkan yeniçağ sona ermiş yeni bir çağın eşiğine gelinmiştir. Diyalektik sürecin bir gereği olarak, yaşanan materyalist-pozitivist gelenekle antitez oluşturacak şekilde manevi bir yönelim beklenmelidir. Batıdaki spiritüalist, mistik anlayışlar bu yönelimin bir göstergesidir. Peyami Safa bilimin, tekniğin, gelişimin manevi değerleri yok etme çabası olarak algılanmasına karşıdır. Ona göre bilimin, tekniğin manevi değerlere karşı bir gelişim olarak algılanması, kendi başına bir yozlaşma, düşüş ve çözüldür; insanlık değerlerinden uzaklaşmadır. Tekniğin gelişimi ile manevi değerlerin çözülüşü arasında kurulan doğru orantı, bilimin ve tekniğin doğru anlaşılmadığının göstergesidir. Yeni bir çağın eşiğindeyiz derken, önemli ölçüde bu yanlış algının düzeltilmesini kastetmektedir (Dİİ).

Yukarıdaki çözümlmeden de anlaşılacağı üzere, Batı’da “Batı”, Doğu’da da “Doğu” kalmamıştır. Her iki kültürde de bir kriz, bir buhran durumu söz konusudur. Çıkış yolu, her iki kültür için Doğunun da Batının da ötesinde bir senteze doğru ilerlemektir. Peyami Safa, bu durumu, *Doğu-Batı Sentezi*’nde şu şekilde dile getirir: “Akıl dışı imkânlar arayan XX’nci yüzyıl Avrupası da,

Birinci Dünya Harbinden sonra, muhtaç olduğu büyük manevi aşırı Doğu'da bulabileceğini düşündü. O tarihten beri bütün Batıda Doğu medeniyetlerinin, hatta arkaik değerlerini araştırmak ve kendi kültürüne katmak için hummalı bir özleyiş ve çalışma devam etmektedir. Böylece, Batının ilim ve teknik metotlarıyla silahlanmak isteyen Doğu ve Doğu'nun iç dünyasından manevi aşırılar almak isteyen Batı arasında kendiliğinden bir kaynaşma imkânı çoktan doğmuş oluyor." Peyami Safa, bu sentezin hangi açıdan olabileceğini gösterdikten sonra, bu konuya verdiği emeği de, "Yirmi yıldan beri bu sentezin mümkün olduğu kadar da zaruri olduğunu yazdım." diye dile getirir (DBS, 24-25). Peyami Safa, Batının ihtiyaç duyduğu manevi değerlerin Doğuda, doğunun ihtiyaç duyduğu bilim ve tekniğin ise Batıda olduğunu düşünür. Sentez derken, her iki taraftaki eksikliği tamamlayacak bu bütünleşmeye işaret eder.

Bu sentez fikri, farklı düşünürlerde de dile gelmiştir. Ziya Gökalp'in, yukarıda da değinildiği üzere, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* isimli eseri, sentez düşüncesi açısından değerlendirilebilir (Gökalp, 2010: 12). Mehmet Akif'in, Batı'nın "san'atini (bilimini, fennini, tekniğini) almak" şeklinde formüle ettiği yaklaşım da, sınırları özenle çizilmiş bir sentez fikrini esinler (Ersoy, 1977: 187). Necip Fazıl'ın *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*'nda ortaya koyduğu tutum, "çifte kanat metaforu" üzerinden temelde bir özleşmeyi ve bu özleşme üzerinde Doğu-Batı sentezi fikrine işaret eder. Şöyle der: "Batı'nın bütün eserini sıfıra indirici eksikliği, ruh, asıl olarak Doğu'da; ahretin tarlası olan, dünya fethine memur akıl da Batı'da. Bu iki kutbu birleştirip bir ark lambası parlamasına vücut vermeden yaşamaya değer hayatın sırrı ele geçirilemeyecektir" (Kısakürek, 1984: 224). Peyami Safa'nın, buhran ve krizin ötesinde, doğunun ve batının kendi özünde sentezlenmesi gerektiği görüşü, yine doğulu bir şairin, Muhammed İkbal'in bir şiirinde, ilimle aşkın, gönülle aklın bileşimi olarak dile gelir.

Peyami Safa, Batılılaşma maceramızın, bir yanlış algılama üzerine oturduğunu düşünür. Yanlış Batı tasavvuru ve yanlış Batılılaşma anlayışı, giderek bir kimliksizleşme, özden uzaklaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Şöyle der: "Fikir meselelerimizin vazediliş ve izah tarzı iptidai safhadadır ve Batı medeniyetini yanlış anlamamızdan doğan çarpık hareket noktalarından kalkmaktadır: İlme, akla, dine, milliyete, maddeye, ruha, tabiata ve insana verdiğimiz manalardan hiçbiri bugünkü Batı anlayışına uyar şeyler değildir." Peyami Safa, hâlâ "inkılap-irtica" gibi suni tartışmaların yapıldığı, sorunların diyalektik düzlemde ele alınmadığı bir ortamda Batılı da olunamayacağını, Batının da anlaşılamayacağı kanaatini taşır (DBS, 36)

Batı, taklidi olmayan bir şeydir. Zira taklit Batının özüne aykırıdır. Batıyı taklit, ondan uzaklaşma ile sonuçlanır. Eğer, dil ve tarih nosyonu olmazsa, eylemin kimliği de olmaz; içi boş kalır, bir taklit, özentisi olarak kalır. Buna göre, Batılılaşma,

Batı zihniyetine uygun bir adlandırma gibi görünmez. Bir öze Batıya gitmeden, bir kimlikle ortaya çıkmadan batılı olunmaz. Batıya bir değer katmadan Batılı olunmaz. Batılılık, bir senteze ulaşmaktır. Bir taklit değil, özgün ve sahil bir tutumdur. Bir senteze ulaşabilmek için, bir öze, bir teze, bir konuma sahip olmak gerekir. Ancak bir özü ve konumu olan unsurların sentezi olabilir. Sentez, zıtlık gibi görünen husular bir arada bulunur. “Bütün tezleri aşan bir sentezde hakikate yaklaşmak mümkün[dür]. Bu sentez “geçmiş-gelecek”, “Doğu-Batı”, “madde-mana” gibi çeşitli görüş açılarına ve felsefe sistemlerine imkân veren ikiliklerin aşılmasından doğar” (DBS, 46).

Peyami Safa, sentezin, gerçeğin doğasında bulunduğunu söyler. Aslında o, “sentez” derken, bir erdem olarak Antik Yunan’dan beri ifade edilegelen ölçülülüğü arar. “Siz ruhçu musunuz?” yönündeki bir soruya, “Realite daima iki taraflıdır. Biz bir sentez aramıyor, realitenin kendisinde saklı sentezi göstermek istiyoruz. Çünkü bir sentez olmayan yerde varlığa benzeyen hiçbir şey yoktur” der (DBS, 34).

Sonuç

Doğu Batı sorunu üzerinde düşünmüş pek çok filozof, düşünür, sosyolog ve edebiyatçı vardır. Bunlardan bazıları Doğu ve Batı arasında kapanmaz bir çatlak olduğunu söylerken bazıları da bu iki kültür biçiminin farklı bir mantığa, farklı bir zihniyete sahip olmasına karşın, birbirini tamamlayan parçalar olduğuna işaret eder. Peyami Safa da, bu sentezi savunanlardan biridir. Buna göre, Batı kültürü, kendi diyalektik evrimi içinde Antik Yunan’dan beri bir birikim ortaya koymuştur. Felsefe, hukuk, ahlak ve nihayetinde modern bilim olarak ortaya çıkmıştır. Ne var ki, materyalist ve pozitivist yaklaşımlar, “bilimselci” bir tutumla, kültürü ve uygarlığı maddi değerlere indirgemişler, böylece bilim ve teknikle manevi değerler arasında bir ters orantı oluşmuştur. Savaş, terör, şiddet, çevre sorunları, sömürü gibi insani ve vicdani değerlerle bağdaşmayan hadiseler, bu tutumun bir ürünüdür. Peyami Safa’ya göre, hem Doğu, hem de Batı kültürünün buhran ve krizden çıkış yolu, Doğu kültürünün manevi değerleriyle Batı kültürünün maddi değerlerinin sentezlenmesinden geçer. Bu başarılabilirliği takdirde, hem doğu hem de Batı toplumları, kendi sorunlarını çözme, yaşadıkları krizi aşma yolunda, önemli bir aşama kaydetmiş olurlar. Peyami Safa, yazı ve düşünce çabasını, bu merkezi görüş etrafında şekillendirir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Peyami Safa, dünya ve medeniyet tasavvuru olan ender düşünürlerimizden biridir. Onun edebiyatçı-düşünür kimliği, eserleri ve kavramları üzerinde daha derinlikli çalışmaları hak eder. “Doğu-Batı sentezi”, bu çalışmaları yapacak olanlara verimli bir alan ve geniş ufuklar vaat eder.

KAYNAKÇA

- Ayvazođlu, B. (2000). *Doğu-Batı Arasında*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Ersoy, M. A. (1977). *Safahat*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gökalp, Z. (2010). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1984), *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Safa, P. (1961) *Mistisizm*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Safa, P. (1978) *Doğu Batı Sentezi*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Safa, P. (2012). *Osmanlıca, Türkçe, Uydurmaca* (metin içinde OTU olarak kısaltıldı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, P. (2013). *Türk İnkılabına Bakışlar* (metin içinde TİB olarak kısaltıldı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, P. (1999). *20. Asır Avrupa ve Biz* (metin içinde YAAB olarak kısaltıldı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, P. (2013). *Din, İnkılap, İrtica* (metin içinde Dİİ olarak kısaltıldı). İstanbul: Ötüken Yayınları.